

РЕЙДЕРСТВО ЯК СУЧАСНА ЗАГРОЗА ЕКОНОМІЧНІЙ БЕЗПЕЦІ ПІДПРИЄМСТВА

RAIDING AS AN ENTERPRISE'S SECURITY THREAT

Колесник Є.Г.

студентка,

Харківський національний університет радіоелектроніки

Солодкий В.С.

старший викладач кафедри економічної кібернетики

та управління економічною безпекою,

Харківський національний університет радіоелектроніки

У статті проаналізовано одну із загроз економічній безпеці держави, а саме рейдерство. Розкрито його поняття та негативний вплив на економічну безпеку підприємницької діяльності. Проаналізовано умови, що сприяли виникненню та розвитку рейдерства в Україні. Розглянуто передумови та механізми рейдерських атак на підприємства, а також сучасний стан та ідеї подолання.

Ключові слова: рейдерство, рейдерська атака, недружні поглинання, безпека підприємства, економічна безпека.

В статье проанализирована одна из угроз экономической безопасности государства, а именно рейдерство. Раскрыты его понятие и негативное влияние на экономическую безопасность предпринимательской деятельности. Проанализированы условия, способствовавшие возникновению и развитию рейдерства в Украине. Рассмотрены предпосылки и механизмы рейдерских атак на предприятия, а также современное состояние и идеи преодоления.

Ключевые слова: рейдерство, рейдерская атака, недружественное поглощение, безопасность предприятия, экономическая безопасность.

The work analyzes the raiding as one of the threats to the economic security of an enterprise. There were revealed the concept and the negative impact of raiding on the economic safety of entrepreneurship. The conditions, which have influenced the occurrence and development of raiding in Ukraine, were analyzed. The prerequisites and the mechanism of raiding attacks at the enterprises were studied, as well as the contemporary state and the ideas of overcoming.

Key words: raiding, raider attack, hostile takeover, enterprise security, economic security.

Постановка проблеми. Рейдерство є однією з найсерйозніших загроз економічній безпеці держави. Поширення неправомірних захоплень (поглинань, несумлінних перехоплень корпоративного контролю, рейдерства) стало помітною тенденцією останнього десятиліття економіки країни. На даному етапі під час розгляду необхідності розвитку України як самостійної незалежної держави бачимо велику необхідність залучення іноземних інвестицій для покращення активності підприємницької діяльності суспільства та підвищення стану економіки країни. Досягненню таких цілей заважає саме таке поняття й процес, як рейдерство, що набуває досить широких масштабів. Протягом останніх років процес недружного поглинання загрожує позитивному та стабільному розвитку економіки держави, а також ставить під сумнів існування та перспективи розвитку приватного середнього та малого бізнесу в Україні.

Сьогодні рейдерство є встановленням контролю над компанією із застосуванням протизаконних методів, що часто супроводжуються заволодінням акціями компаній проти волі її справжніх власників. Незважаючи на те, що масштаби рейдерських захоплень досі точно не підраховані, практично будь-який підприємець в Україні живе під страхом рейдерського захоплення. В сучасній Україні жодна компанія не може почувати себе в цілковитій безпеці. Проблема рейдерства є досить актуальною сьогодні та потребує всебічного дослідження. Оскільки рейдерство в Україні є реальною загрозою економічній безпеці держави, виникає необхідність вдосконалення чинного законодавства та реформування вітчизняної судової системи.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В усьому світі рейдерство розцінюють як фактор недосконалості політичних та правових структур влади в державі, її чинного законодавства,

відсутності належних умов для захисту бізнесу, прав власників та рівноправної конкуренції. Те, що в Україні є таке явище, як рейдерство, ще раз підкреслює глибину системних проблем нашої держави.

У Кримінальному кодексі України досі не визначено поняття «рейдерство», коли в незаконний спосіб захоплюються підприємства чи установи. Основною статтею, яка тією чи іншою мірою охоплює склад такого явища, як рейдерство, є стаття 2062 Кримінального кодексу України. Зокрема, вона передбачає кримінальну відповідальність за протиправне заволодіння майном підприємства, установи, організації. Але, на жаль, ця стаття не охоплює всі протиправні дії, що виконуються рейдерами. Розглянемо це поняття ширше.

Рейдер ("raider") у перекладі з англійської означає компанію, що поглинає інші, скуповуючи акції компанії-жертви з метою отримання її контрольного пакета. З цього стає очевидним, що процес поглинання компанії шляхом скуповування її контрольного пакета акцій вже можна вважати рейдерством. Англійське слово "raid" означає раптовий напад, наліт. При цьому рейдерством на Заході називають і звичайне, абсолютно законне придбання компанії без згоди фактичного власника й менеджменту, і силове захоплення з метою зміни власника. Слов'янська інтерпретація рейдерства – це незаконне заволодіння майном і використання його у власних інтересах. Отже, під одним і тим же словом у західній та вітчизняній практиці розуміють різні події. У країнах з розвинутою економікою під поняттям «рейдерство» розуміють легітимне придбання компанії шляхом недружнього поглинання. Цей процес має сувору законодавчу регламентацію в усіх розвинутих країнах та відбувається дуже прозоро.

За своєю сутністю рейдерство – це добре підготовлене, організоване, сплановане, юридично «обставлене» захоплення об'єкта за наперед відпрацьованими та попередньо продуманими схемами, в яких кожна ланка (покупець, посередник, силові структури, судді тощо) знає свою функцію та усвідомлює свій інтерес [1, с. 194–195].

Російський учений А. Полушкін стверджує, що «недружнє поглинання», «корпоративний шантаж», «незаконне встановлення контролю над підприємством» – це лише деякі синоніми рейдерства, прийняті в Росії. Такі спроби стали основною формою перерозподілу власності після кримінальних 1990-х рр. Скупка акцій, ініціювання банкрутства, реприватизація, силове захоплення, підробка документів, шахрайство – все це рейдерство. Але поняття «рейдерство» та «недружнє поглинання» порівнювати недоречно.

На думку А. Полушкіна, головним критерієм відмінності поняття «недружнє поглинання» від поняття «рейдерство» є законність дій сторони, яка зацікавлена в контролі над активами. Дотримання законодавства – це саме той рубіж,

який розмежує вороже поглинання. Рейдерство – це протиправний, незаконний перерозподіл власності. Навіть цілком законна операція з поглинання активів підприємства стає рейдерським актом, якщо хоча б на одному з її етапів застосовуються незаконні методи [2, с. 62].

У сучасній політичній, юридичній та економічній літературі є багато визначень та характеристик поняття «рейдерство».

Зокрема, П. Астахов, що є відомим у Росії юристом, зазначає: «під рейдерством прийнято розуміти особливий вид ворожого поглинання, за якого цінні активи компанії, що піддалися рейдерській атаці, розпродаються, а бізнес припиняє існувати» [3, с. 6].

Вітчизняний учений Д. Зеркалов розуміє під рейдерством процес захоплення власності фірми або перехоплення оперативного управління за допомогою спеціально створеного та розіграного бізнес-конфлікту [4, с. 8].

А. Киреев у своїх працях визначає рейдерство як систематичну проектну діяльність на ринку корпоративного контролю, що спрямована на протиправне отримання контролю над активами інших суб'єктів економічної діяльності із завданням їм економічних та інших видів збитків [5, с. 4].

На думку експертів Центру дослідження корпоративних цінностей, терміном «рейдерство» позначають досить широкий спектр дій: від звичайного законного недружнього поглинання об'єктів власності до відверто «бандитського» захоплення підприємства. Експерти Центру вважають, що визначити поняття «рейдерство» в Україні можна виключно на основі побічних ознак та за аналогією з тим, що називають рейдерством за кордоном.

У корпоративному праві США та Західної Європи терміном «рейдер» позначається особа, яка починає активно скуповувати акції з метою отримання контрольного пакета. Рейд розглядають як операцію (спробу) з придбання великого пакета акцій певної компанії з метою її поглинання. Виділяють «рейд на світанку» (швидке скуповування акцій одразу ж після відкриття біржі для підготовки до поглинання) та «рейд преміальний» (неочікувана спроба поглинути компанію шляхом пропозиції акціонерам премії, вищої за ринкову ціну їх акцій). Фахівці з безпеки бізнесу вважають, що терміни «рейд» та «недружнє (вороже) поглинання» дуже близькі, а різниця між ними полягає в тому, що рейдинг – це процес, а поглинання – це результат.

Отже, «рейдер» (у своєму класичному визначенні), вживаючи заходів з придбання чужої компанії, не порушує закон, а лише діє всупереч волі її керівництва та контролюючих акціонерів, що дає змогу розглядати навіть випадки ворожого (недружнього) поглинання підприємств як об'єктивні процеси, що сприяють динаміці економічного зростання та розбудові потужної конкурентоспроможної економіки.

На думку експертів з проблем кримінальних поглинань Торговельно-промислової палати Російської Федерації, недружнє поглинання є нормальним ринковим механізмом. Класичні рейдери сприяють економічному розвитку, відсторонюючи від управління бізнесом неефективний менеджмент, перешкоджаючи зловживанням великих акціонерів та реструктуруючи неефективно працюючі підприємства. Проте, хоча український ринок злиття й поглинання має свою специфіку, помилкою буде називати суто економічне явище, пов'язане з поглинанням чи злиттям підприємств, рейдерством, що більше стосується правової сфери. В Україні (як і в більшості пострадянських країн) злиття та поглинання підприємств часто відбуваються не для оптимізації їх економічної діяльності, а скоріше з метою привласнення чужого майна.

На думку фахівців Генеральної прокуратури України, ознаками рейдерства є незаконні дії щодо скуповування акцій у дрібних акціонерів, розголошення даних реєстрів власників акцій, винесення незаконних судових ухвал (рішень) у справах з вирішення корпоративних конфліктів, неправомірні дії органів державної виконавчої служби на виконання судових ухвал (рішень), злочинні дії приватних охоронних структур та груп людей щодо захоплення підприємств тощо. Проте окремі науковці вважають помилковим зведення рейдерства лише до корпоративних конфліктів. Дії рейдерів, хоча й часто пов'язані з ініціюванням корпоративного конфлікту, відбуваються з порушеннями цивільного та корпоративного законодавства. Корпоративний конфлікт у рейдерських схемах є тільки приводом для захоплення підприємства. Сторона, проти якої діє рейдер, не є стороною конфлікту, адже вона про нього нічого не знає, тому не може захистити свої права у суді.

З точки зору Міністерства внутрішніх справ України рейдерство – це силове захоплення спірних підприємств, зокрема на виконання відповідних судових рішень на користь тих чи інших власників. Проте важко визначити, чим застосування сили під час привласнення чужого майна відрізняється від інших злочинів, передбачених Кримінальним кодексом України.

Фахівці Служби Безпеки України розглядають рейдерство як протиправне захоплення акціонерних товариств (зокрема, з державною часткою власності) сторонніми комерційними структурами через міноритарних акціонерів, які діють на їх користь. На їх думку, реалізація протиправних схем заволодіння акціонерними товариствами, що супроводжується силовим захопленням адміністративних приміщень та зміною керівництва товариства, є окремим видом економічного злочину.

Як антисуспільну дію, яка не має легітимності, але відбувається в абсолютно законний спосіб, визначають рейдерство фахівці Міністерства юстиції України. У рейдерстві є замовник, який

стимулює відповідними методами появу судового рішення. На це рішення чекає державний виконавець, який вже у законний спосіб, але дуже швидко виконує це рішення. У цьому йому допомагають органи внутрішніх справ, які лише чекають, поки державний виконавець поставить підпис під виконавчим провадженням.

Автори законопроекту «Про внесення змін та доповнень до деяких законодавчих актів України щодо встановлення кримінальної відповідальності за захоплення підприємств (рейдерство)» від 13 березня 2007 р. № 3300 визначають рейдерство як замовлення та (або) організацію нападу на підприємство, установу, організацію з метою його захоплення, що потягло порушення його нормальної роботи, а також напад на підприємство, установу, організацію з метою його захоплення, вчинене організованою групою [6].

Також визначення українського рейдерства запропонував А. Єфименко. На його думку, рейдерство – це вилучення майна на формально законних підставах, основу яких становить злочин, зловживання правом або прогалини в законі чи системні недоліки функціонування державних інститутів (судової та правоохоронної систем, системи реєстрації юридичних осіб тощо) [7, с. 118].

Тобто можна сказати, що більшість учених, юристів схиляється до думки, що рейдерство – це встановлення контролю над юридичною особою всупереч волі її власників, що здійснюється за допомогою неправомірних дій.

Аналізуючи різні погляди на досить складне явище, можемо зробити висновок, що рейдерство може бути як протиправною дією, так і законною, але це залежить безпосередньо від країни та її законодавчої бази. Досить зрозуміло представлена думка О. Полушкина, який водночас і розділив рейдерство на протиправний перерозподіл власності, тобто незаконний процес, і сказав про те, що іноді воно має законні форми. Таким чином, рейдерство має і кримінальний аспект, і законний, тобто є і незаконним захватом підприємства, і недружнім (ворожим) поглинанням. Ця думка охоплює методи рейдерських атак, або недружного поглинання, та ділить їх на три основних види.

1) «Біле рейдерство» – чітко заплановане поглинання компанії, що хоч і відбувається проти волі основного власника, але суворо відповідає вимогам закону. Як правило, такий вид поглинання застосовується по відношенню до компаній з малоефективним корпоративним управлінням та фінансовими труднощами. Захист від рейдерства в його «білому» варіанті, як правило, концентрується в судових та адміністративних органах.

2) «Чорне рейдерство» – незаконне захоплення власності, що базується на застосуванні кримінальних методів, зокрема підбрігці документів, підкупі чиновників (суддів, працівників правоохоронних відомств тощо), шантажі, шах-

райстві тощо. Такий вид рейдерства може бути застосований до будь-якої компанії, але перш за все до компанії непублічної. Захист від «чорного рейдерства» здійснюється всім доступним спектром способів, перш за все в правоохоронній та судовій сферах.

3) «Сіре рейдерство» – поглинання компанії, здійснюване зовні законними засобами, аналогічними методам «білого рейдерства», але їх сукупність загалом складає схему шахрайства, аналогічну методам «чорного рейдерства». Це досить поширений вид рейдерства, який можна застосовувати до будь-яких компаній, в схемах дії якого складно розібратися навіть досвідченому фахівцю. Захист від рейдерства такого роду дуже складний. «Сірі рейдери» рідко залучаються до відповідальності, незважаючи на протиправний умисел їх дій, оскільки довести протиправність умислу сукупності зовні законних дій буває дуже складно.

На нашу думку, рейдерство саме в Україні – це процес протиправного поглинання юридичної особи, що здійснюється законними або незаконними методами, залежно від використаних схем і задіяних ресурсів.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. В Україну рейдерство прийшло на початку 1990-х рр., в епоху дикого нагромадження первинного капіталу. Як наслідок, крім типового кримінального «чорного», з'явився поділ рейдерства на «біле» й «сіре». Прагнучи захопити ласий шматок, «білі» рейдери йдуть на майже фантастичні, але цілком законні кроки, аби підірвати економічне становище підприємства, а потім за безцінь заволодіти ним. «Сірі» використовують сумнівні методи, балансуючи між криміналом та законністю. Історію українського рейдерства умовно можна поділити на два періоди. Перший охоплює час від початку 1990-х рр. до початку 2000-х. У цей час Україна стає незалежною державою, відбувається перехід економіки країни до ринкових відносин, визначаються політичні центри, створюються злочинні угруповання. Другий період починається у 2000-х рр. й триває досі. Він характеризується напівзаконним загарбанням підприємств, більш легальними методами боротьби, активним протистоянням рейдерству. Хоча експерти не схильні вбачати втручання «руки» російських спецслужб у хвилю рейдерства, що прокотилась Україною, в Росії випадки корпоративного захоплення підприємств поширені значно більше, ніж у нас. Треба зазначити, що з подібним явищем зіткнулися свого часу всі країни з перехідною економікою. Наприклад, у сусідній Польщі рейдерство на початку 90-х рр. йменувалося «торпедуванням». Українське рейдерство за своєю структурою, методами захоплення та дією багато в чому схоже на російське [8, с. 29–34].

Рейдерство в Україні – це черговий післяприватизаційний етап побудови нової ринкової економіки; його вважають видом корпоративного

беззаконня, пов'язаного з переділом власності та влади. Збільшення кількості корпоративних конфліктів слід чекати й надалі, оскільки в деяких фінансово-промислових групах, які мають своїх представників у новій виконавчій владі, панують незадоволені амбіції та надвеликі плани. Наявність могутніх адміністративних важелів впливу на суди й відсутність суттєвих зрушень у вдосконаленні вітчизняного законодавства лише сприяють збільшенню кількості корпоративних конфліктів в Україні [1, с. 193].

Основними ознаками рейдерства в нашій країні є незаконне заволодіння майном підприємства, використання прибутку у своїх інтересах, підтримка рейдерів усілякими методами й органами місцевої влади, закріплення домінуючих позицій, упередженість під час прийняття ухвал або рішень суду в інтересах рейдера. Можливість отримання величезних прибутків без значного ризику покарання є рушійною силою рейдерства. Тобто внутрішньою суперечністю рейдерства є відношення можливого прибутку рейдера до ризику його покарання, юридичної відповідальності [9, с. 30].

Дослідження явища рейдерства ускладняється тим, що сьогодні практично відсутня офіційна статистична інформація щодо кількості та інтенсивності рейдерських атак в Україні. Згідно з офіційними даними Міністерства економічного розвитку і торгівлі України 40% української економіки перебувають в тіні, а згідно з неофіційними даними – більше 50%. За рейтингом країн за рівнем захисту власності, який склав Альянс прав власності (Property Rights Alliance), який щорічно розраховує індекс на основі трьох факторів, таких як стан правового та політичного середовища, права матеріальної власності, права інтелектуальної власності, Україна за результатами 2016 р. опустилася зі 109 на 115 місце серед 129 країн [10].

З рейдерством активно почали боротися практично всі державні органи. Зокрема, Указом Президента України «Про заходи щодо посилення захисту прав власності» від 12 лютого 2007 р. № 103/2007 доручено Кабінету Міністрів за участі Верховного Суду й Генеральної прокуратури України з метою забезпечення захисту прав і законних інтересів акціонерів під час вирішення корпоративних конфліктів проаналізувати факти рейдерства, за результатами якого з урахуванням міжнародного досвіду розв'язання подібних питань винести на розгляд Верховної Ради законопроект про встановлення кримінальної відповідальності за рейдерство.

Число випадків незаконного перерозподілу власності в Україні зростає. У 2014 р. відбулося близько 2 тисяч випадків, у 2015 р. – близько 3 тисяч, а у 2016 р. їх число склало до 5 тисяч. Такі цифри на прес-конференції в Києві озвучив директор Антирейдерського союзу підприємців України Андрій Семидідько, який розповів, як відбувається перехоплення управління.

У 2015 р. в Україні проведено реформу системи державних реєстрів, в результаті якої припинила існування централізована державна реєстраційна служба, а її повноваження були делеговані «незалежним реєстраторам» (реєстраторам, які є незалежними від Міністерства юстиції України, тобто реєстраторам органів місцевої влади, державних та комунальних підприємств, а також нотаріусам). Доступ до державного реєстру речових прав став публічним, а правовстановлюючі документи на нерухомість в паперовому вигляді перестали бути обов'язковими.

Нові процедури державної реєстрації почали діяти із січня 2016 р. та привели до неочікуваного негативного наслідку: спрощення реєстраційних процедур дало змогу спростити можливості шахрайства, через що в Україні значно збільшилась кількість випадків рейдерського захоплення підприємств та нерухомості.

Узагальнивши практику за 6 місяців 2016 р., Міністерство юстиції України публічно оголосило про необхідність терміново вдосконалити законодавство у сфері державної реєстрації. У серпні 2016 р. уряд України затвердив нову редакцію Порядку державної реєстрації нерухомого майна, яка була розроблена Міністерством юстиції України. У жовтні 2016 р. Верховною Радою України було прийнято законопроект № 5067, яким були внесені істотні зміни в регулювання реєстраційних процедур. Доцільність вказаних змін публічно пропагувалась Міністерством юстиції України.

Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення державної реєстрації прав на нерухоме майно та захисту прав власності» від 6 жовтня 2016 р. № 1666-VIII (далі – Закон) внесені зміни до Кодексу України про адміністративні правопорушення, Кримінального кодексу України, Цивільного кодексу України, Законів України та деяких інших законодавчих актів України щодо децентралізації повноважень з державної реєстрації юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських.

Також слід зазначити, що Законом «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення правового регулювання діяльності юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців» від 10 жовтня 2013 р. № 642-VII ВР України внесені зміни до Кримінального кодексу України, зокрема запроваджені стаття 205¹ «Підроблення документів, які подаються для проведення державної реєстрації юридичної особи та фізичних осіб-підприємців», якою передбачено покарання у вигляді штрафу або арешту на строк від трьох до шести місяців, або обмеження волі на строк до п'яти років залежно від того, як виконані протиправні дії: однією особою, повторно чи за попередньою змовою групою осіб; стаття 206² «Протиправне заволодіння майном підприємства, установи, органі-

зації», покарання за якою може бути до десяти років позбавлення волі [11].

Більшість фахівців визнала позитивний ефект реформи, розпочатої у 2015 р., та підтримує її вдосконалення, проведене в серпні-жовтні 2016 р. Водночас дехто ставить під сумнів можливості реформованої системи державної реєстрації ефективно протидіяти шахрайствам та рейдерству. Деякі фахівці вважають, що зміни законодавства, які були ініційовані Міністерством юстиції України, хоча частково покращують ситуацію, але не усувають всіх наявних передумов для рейдерства та шахрайства у сфері використання державних реєстрів. Яскравим свідомством цього є ситуація з аграрною сферою у 2017 р. На прес-конференції народний депутат, член міжвідомчої комісії з питань захисту прав інвесторів при Кабінеті Міністрів України Іван Мирошниченко заявив про 700 прикладів не просто рейдерства, а грабежу бізнесу серед білого дня [12].

Формулювання цілей статті (**постановка завдання**). Метою статті є аналіз рейдерства, розкриття його поняття та негативного впливу на економічну безпеку підприємницької діяльності, розгляд передумов та механізмів рейдерських атак на підприємства, а також сучасного стану та ідей подолання.

Виклад основного матеріалу дослідження. Для розкриття можливих шляхів подолання рейдерства звертаємось до світового досвіду. Останніми роками поглинання підприємств у США є відносно рідкісним явищем, що здійснюється переважно в інтересах стратегічного розвитку бізнесу з погодженням обох сторін, на відміну від України, де рейдерські захоплення мають кримінальний характер. На думку аналітиків, вказане явище обумовлене зростанням доступності інформації про ринок капіталу, змінами в антимонопольному та податковому законодавстві, відпрацьованою юридичною практикою вирішення корпоративних конфліктів. У США досить міцна законодавча база, спрямована на врегулювання ринку корпоративних відносин і попередження недружного поглинання підприємств (рейдерства). Зокрема, слід відзначити Закон про цінні папери (Securities Act of 1933 – 15 USC §77a et seq.), Закон про обіг цінних паперів (Securities Exchange Act of 1934 – 15 USC §78a et seq.), Закон Вільямса (Williams Act), тобто спеціальний нормативний акт, прийнятий у 1968 р., метою якого є впорядкування ринку корпоративного контролю щодо численних поглинань компаній та тендерних пропозицій, акт про компанії з обмеженою відповідальністю (Act of Limited Liabilities Companies) штату Делавер.

Досліджуючи досвід протидії рейдерству у Великобританії, перш за все відзначимо, що в цій країні превалюють дружні поглинання підприємств, а недружні засуджуються представниками бізнесу та суспільством. Зазначене обумовлене тим, що у Західній Європі (зокрема,

у Великобританії) до будь-якого підприємства відносяться не тільки як до виключно власності акціонерів, а як до окремого соціального інституту, відповідальність за належне функціонування якого покладена на працівників підприємства, контрагентів, органів державної влади та суспільство загалом. Іншими важливими відмінностями є те, що вибір об'єкта рейдерських атак не залежить від фінансового стану компанії та рівня ефективності управління нею, а також те, що для економіки цієї країни не є характерною участь у ворожих поглинаннях спеціалізованих компаній, що займаються перерозподілом активів всупереч інтересам та правам інших суб'єктів економіки.

Важливо, що для придбання публічних компаній застосовується Кодекс злиттів і поглинань (City Code on Takeovers & Mergers). Однак, незважаючи на те, що цей документ не має обов'язкової сили, за його дотриманням стежить спеціальна саморегулююча організація, а саме Комісія зі злиттів і поглинань, яка в разі порушень може створювати негативну репутацію винним та ініціювати суспільний осуд, штрафи та інші санкції з боку державного регулятора, тобто агентства з фінансових послуг.

Для корпоративного ринку Японії вже протягом досить тривалого часу характерним є принцип виключної добровільності об'єднань або поглинань підприємств, оскільки для недружніх (ворожих) поглинань існують жорсткі інституційні та соціальні бар'єри. Сутність інституційних бар'єрів полягає в тому, що менеджмент компанії привертає постійних акціонерів, яким належить близько 60–80% акцій підприємства. Саме наявність в руках постійних акціонерів значної частини акцій не допускає навіть виникнення загрози ворожого поглинання компанії шляхом скупки акцій.

Джерелом виникнення соціальних бар'єрів для ворожих поглинань підприємств виступають культурні традиції японського бізнесу, які розглядають підприємство як спільноту працівників, довічно працюючих в компанії.

Для ринку корпоративного контролю Китаю характерним є високий ступінь участі держави в процесах управління компаніями. Так, в період з 1993 р. по 2000 р. державні службовці та представники власників підприємств, підконтрольних державі, входили до складу більшості рад директорів китайських корпорацій; майже 50% членів рад директорів були делеговані власниками, підконтрольними державі, інші 30% членів ради директорів були безпосередньо пов'язані з різними рівнями урядових відомств [13, с. 107–112].

У формуванні загальних підходів до принципів захисту від рейдерства активну участь беруть не тільки урядові інститути, але й недержавні організації та групи. Якщо зусилля державних органів спрямовані насамперед на вдосконалення корпоративного законодавства з

метою закріплення обов'язковості певних стандартів забезпечення дотримання конкуренції, розкриття інформації про компанію, захисту прав акціонерів та забезпечення рівного ставлення до них, то діяльність ділових кіл та інших недержавних структур та груп орієнтована на формування правил і процедур корпоративного управління, які були б добровільно прийняті бізнес-спільнотою, відповідали міжнародно визнаним принципам, враховуючи національні особливості.

У розвинених країнах для захисту підприємств від ворожих поглинань активно застосовується корпоративне законодавство країни. У більшості європейських країн прийняті спеціальні закони, що регулюють процеси злиття й поглинання. Також у цих країнах ворожі поглинання були засуджені бізнес-спільнотою. В Італії, наприклад, встановлено кримінальну відповідальність за злочини проти корпоративних відносин.

Розглянувши світовий досвід боротьби з таким досить складним явищем, як рейдерство, розуміємо, що для нас це те, чого варто прагнути, але на даному етапі застосувати такі ж самі методи ми не в змозі. Рейдерство для кожної країни – це своє поняття, і вирішувати цю проблему варто, дивлячись на конкретну країну та її суспільство.

Підсумовуючи усе вищесказане, можемо зробити висновок, що перш за все для вирішення проблеми необхідно вести боротьбу не тільки з окремими схемами, але й загалом, тому що на замін одним завжди придуть інші.

Рейдерство як явище можна подолати, лише забезпечивши ефективність розслідувань цієї категорії справ і невідворотність покарання за такі злочини. Без ефективної взаємодії та високого індивідуального рівня окремих виконавців відповідних компетентних органів та належного рівня судової системи досягнення бажаних результатів видається неможливим.

Боротьба з рейдерством повинна мати комплексний характер. Щодо протидії рейдерству мають об'єднатися влада, парламент, бізнес, громадськість. Лише таким чином можна значно скоротити кількість рейдерських захоплень в Україні.

Вважаємо, що для ефективного подолання рейдерських захоплень потрібно вжити таких заходів:

– в Україні юридично не закріплене поняття «рейдерства», тому ми вважаємо доцільним закріплення такого явища в законодавчих актах як суспільно небезпечного діяння; закріплення процесів рейдерства дасть змогу відмежувати такі протиправні діяння від правових методів встановлення контролю над суб'єктами підприємництва;

– на боці власника має виступати держава, що повинна застосовувати дієві, реальні важелі щодо захисту прав власності; прозорості та ефективності діяльності суб'єктів господарю-

вання, які можуть зробити підприємство фактично невразливим до рейдерів;

– наділити Державну комісію у справах боротьби з рейдерством відповідними повноваженнями згідно з Конституцією та законами України, потрібними для оперативного реагування на ситуації, що стосуються рейдерських дій;

– ініціювати прокурорські перевірки незалежними слідчими Генеральної прокуратури України всіх рішень, винесених на користь рейдерів українськими судами; створити реєстр рейдерських судових рішень та винести на розгляд Вищої ради юстиції персональні справи суддів, які їх винесли;

– необхідно законодавчо врегулювати питання про способи захисту прав потерпілого та підсудність відповідних справ, більш детально врегулювати процедури застосування обтяжень нерухомого майна та корпоративних прав;

– переважно рейдери діють дуже швидко, тому законодавчо треба унеможливити швидку передачу у власність спільних об'єктів;

– надати на законодавчому рівні можливість оновлення юридичного статусу незаконно реорганізованої юридичної особи;

– сприяти впровадженню антирейдерських технологій безпосередньо на підприємствах;

– заохотити громадськість та ЗМІ до активної участі у протидії рейдерству;

– законодавчим чином врегулювати питання доступу до відповідної державної інформації.

Продовження наукових досліджень за цією проблематикою буде сприяти подальшому поліпшенню впливу держави на залучення інвестицій в національну економіку.

Висновки. Рейдерство є в всьому світі. Через нестійкість та корумпованість державних органів, прогалини у законодавстві, несформовані інституції прав власності такий фено-

мен в Україні не лише виникає, але й набуває високих темпів зростання. Хоча у розвинених країнах рейдерство є ефективним інструментом впливу на неефективні підприємства, воно використовується здебільшого як економічний важіль (аналіз ринку, з'ясування кон'юнктури, участь у біржових торгах, гра на ринку цінних паперів тощо). Але проблема полягає в тому, що в Україні рейдерство найчастіше має кримінальний характер, де незаконним чином відбираються активи в ефективних власників, що стало інструментом перерозподілу власності та особистих інтересів.

Тільки правильно організована та адаптована до сучасної ринкової економіки система економічної безпеки підприємства може не тільки не допустити виток конфіденційної інформації, але й забезпечити нейтралізацію загрози рейдерських атак через силову, фінансову, кадрову та інші складові.

Варто зауважити, що проблема рейдерства комплексна, отже, боротьба з ним повинна вестися як на рівні окремих господарських одиниць, так і на державному рівні за умов наявності чіткої програми дій та застосування адекватних механізмів. Для вирішення проблеми протиправних рейдерських захоплень необхідно впровадити систематичні законодавчі зміни, зокрема у сфері обігу цінних паперів, діяльності господарських (особливо акціонерних) товариств, діяльності правоохоронних і контролюючих органів аж до впровадження кримінальної відповідальності за силове захоплення бізнесу.

Подолання рейдерства є запорукою економічної безпеки держави, тому використання відповідних механізмів реалізації державної політики у цій сфері сприятиме збалансованому розвитку всіх галузей та сфер діяльності національної економіки.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Економічна та майнова безпека підприємства і підприємництва. Антирейдерство / упоряд. Б. Андрушків, Ю. Вовк та ін. Тернопіль: Тернограф, 2008. 424 с.
2. Полушкин О. Рейдерство: пути решения актуальных проблем. Закон и право. 2008. № 2. С. 62.
3. Астахов П. Противодействие рейдерским захватам. Москва: Эксмо, 2007. 240 с.
4. Зеркалов Д. Рейдер: пособие. Киев: КИТ, 2007. 188 с.
5. Киреев А. Рейдерство в российской экономике: сущность, тенденции и возможности противодействия: автореф. дисс. ... канд. экон. наук: спец. 08.00.05 «Экономика и управление народным хозяйством». Москва, 2008. 24 с.
6. Про внесення змін та доповнень до деяких законодавчих актів України щодо встановлення кримінальної відповідальності за захоплення підприємств (рейдерство): Законопроект від 13 березня 2007 р. № 3300.
7. Єфименко А. Рейдерство, або ринок контролю. Юридичний журнал. 2008. № 11.
8. Грек Б., Грек Т. Поняття та історичні передумови розвитку рейдерства в Україні. Адвокат. 2010. № 9.
9. Живко З. Рейдерство: фермент ринкової економіки: монографія. Львів: Ліра-Прес, 2009. 270 с.
10. Статистична звітність. URL: <https://s3.amazonaws.com/ipri2016/IPRI+2016+Full+Report.pdf>.
11. Кримінальний кодекс України від 5 квітня 2001 р. № 2341-III / Верховна Рада України. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>.
12. УНАІАН. Інформаційне агентство. URL: <https://press.unian.ua/press/2202726-v-ukrajini-za-2017-rik-ponad-700-agropidpriemstv-zaznali-nezakonnih-diy-reyderiv-deputati-video.html>.
13. Варналий З., Живко З. Инструменты борьбы с рейдерством: мировой опыт. Наука и мир. 2013. № 4 (4).